

Мазурец Роман. Факторы функционирования и развития туризма в современных условиях. Исследованы основные факторы функционирования и развития туризма. Определены туристические ресурсы как основной фактор развития туристической сферы и приведены основные подходы к их классификации. Выделены две большие группы факторов развития туризма: природные и антропогенные. К природным туристическим ресурсам отнесены природные и природно-антропогенные геосистемы, природные объекты, явления и процессы, которые служат или могут служить для организации отдыха, туризма, лечения и оздоровления людей. К антропогенным туристическим ресурсам включены памятники культуры (истории, архитектуры, археологии, искусства, места, связанные с жизнью и деятельностью выдающихся людей, и т. д.), различные событийные ресурсы (фестивали, концерты и т. д.), функционирование музеев и культурно-развлекательных заведений.

Ключевые слова: туризм, туристическая отрасль, туристические ресурсы.

Mazurets Roman. Factors of Tourism Functioning and Development in Contemporary Conditions. The basic factors of tourism functioning and development are studied. Tourist resources as the main factor of tourism development and the main approaches to its classification are analyzed. Two major factors of tourism development: natural and anthropogenic are revealed. Natural and natural-anthropogenic geosystems, natural objects, phenomena and processes that serve or can serve for recreation, tourism, treatment and rehabilitation of people are considered to be natural tourism resources. Monuments of culture (history, architecture, archeology, art, places associated with the life and work of famous people, etc.), resources of various events (festivals, concerts, etc.), operation of museums and cultural entertainment are considered to be anthropogenic tourism resources.

Key words: tourism, tourist industry, travel resources.

Стаття надійшла до редколегії
23.12.2015 р.

УДК: 911.3

**Галина Копачинська,
Вікторія Путила**

Історичні та політико-правові особливості розвитку туризму у Швеції

Проаналізовано історичні передумови розвитку туризму у Швеції. Розглянуто історію розвитку туризму у Швеції з урахуванням історичних змін у розвитку світового туризму та основних політичних, економічних і культурних процесів у самій країні. Виокремлено основні періоди становлення та розвитку туризму у Швеції з 1945 р. і досліджено їхні характерні риси. Проаналізовано особливості державної політики у сфері туризму, виокремлено проблеми розвитку туризму в країні.

Ключові слова: туризм, види туризму, туристична галузь, Швеція, державна політика, туристична організація.

Постановка наукової проблеми та її значення. Туризм – одна з найперспективніших і найприбутковіших галузей світового господарства. Незважаючи на те, що індустрія туризму сформувалася відносно недавно, сам туризм має давню й багату історію, оскільки люди подорожували завжди: із метою торговельних і завойовницьких мандрівок, пошуків нового місця проживання, оздоровлення, місії задля поширення релігійних учень, екскурсій у незвідані краї, виїздів за місто [4].

Швеція сьогодні – досить популярний осередок туризму, що займає друге місце за основними показниками серед країн Північної Європи після Великої Британії. Так, згідно зі статистикою Всесвітньої туристичної організації, у 2014 р. її відвідали 10,5 млн осіб, а доходи від туризму становили 12,2 млрд дол. США [10]. Однак, як і для будь-якого іншого явища чи процесу, неможливо об'єктивно оцінити сучасний стан розвитку туризму у Швеції та зробити глибокий аналіз його проблем і перспектив без знання історії його розвитку. З огляду на це дослідження історичних та політико-правових передумов зародження й розвитку туризму в країні є актуальним.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Дослідженням історії розвитку світового туризму займається велика кількість вітчизняних і зарубіжних учених, зокрема І. Афанасьєв, С. Макаренко, М. Мальська, А. Саак, Л. Устименко та ін. Проте історичні особливості розвитку туризму у Швеції сьогодні перебувають у центрі уваги лише закордонних науковців, серед яких потрібно виділити М. Боліна, Д. Брандта, Й. Ельбі, Н. Кватінгус й ін. У сучасних вітчизняних наукових працях цю проблематику висвітлено в незначному обсязі робіт, що й зумовило вибір теми дослідження.

Мета статті – проаналізувати історичні особливості розвитку туризму у Швеції. Поставлено такі завдання:

1) дослідити історію розвитку туризму у Швеції, урахувавши історичні зміни в розвитку світового туризму й особливості основних політичних, економічних та культурних процесів у самій країні;

2) виокремити історичні періоди становлення й розвитку туризму у Швеції з 1945 р. та проаналізувати їхні характерні риси;

3) проаналізувати політико-правові передумови розвитку туризму у Швеції й державну політику у сфері туризму на різних історичних етапах.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Швеція славиться давньою та багатою історією. Розвиток туризму в країні тісно пов'язаний зі світовими процесами й змінами в цій галузі. Водночас він має деякі особливості та самобутні риси. Зважаючи на це, можна виокремити такі періоди розвитку туризму у Швеції:

1) із XVII ст. до 1914 р. – період зародження туризму в країні;

2) із 1914 р. до 1945 р. – період формування туристичної галузі;

3) із 1945 р. до наших днів – період становлення туристичної індустрії [4].

Особливість останнього періоду (1945–1973 рр.) – становлення законодавства у сфері туризму, а також розвиток основних інститутів і державної політики в ній (1973 – поч. ХХІ ст.).

До початку XVII ст. у Швеції подорожі здійснювало здебільшого місцеве населення (поїздки всередині країни та за кордон). Перші задокументовані свідчення про іноземні мандрівки на просторах Швеції збереглися з мідного рудника Фалуень у провінції Даларна, де описано свідчення іноземців про відвідини пам'яток країни. Зокрема, у 1615 р. мідний рудник відвідав німецький турист, у 1634 р. – французький дипломат і в 1706 р. – англійський лікар та мінералог. Книги відвідувачів збереглися з 1760 р.р., відколи на території шахти стали працювати постійні гіди. Першу туристичну брошуру задля залучення туристів у перший у Швеції спа-центр видано у 1682 р. під назвою «Les divertissements de Medevij». Це була серія листів, які у вигляді рекламних пропозицій відправляли в замки й заможні маєтки [8].

Розвиток мануфактурного виробництва та промислові перевороти у XVIII–XIX ст. змінили економічне життя Швеції, спричинивши збільшення вільного часу працівників, а у зв'язку з революційними змінами в транспортній сфері (винайдення парового двигуна й пароплава) туристичні послуги стали набагато доступнішими для населення: подорожувати стало набагато зручніше, люди швидше діставалися пункту призначення, а їх перебування в дорозі ставало комфортнішим і потребувало менше зусиль. Розпочалося також будівництво розкішних готелів, відкривалися спеціалізовані підприємства з надання туристичних послуг. У 1841 р. сталася визначна подія в історії розвитку туризму: Томас Кук здійснив першу організовану туристичну подорож, після чого з'явилося саме поняття «туризм». Крім того, саме із середини XIX ст. туризм у Швеції став організованим явищем, набув комерційної спрямованості та отримав державне регулювання [1; 5].

У 50-ті рр. XIX ст. у Швеції відбулося зародження державної політики у сфері туризму. Науковці називають часовий відрізок із 1850 р. до 1930 р. періодом префордизму, що характеризувався непрямим державним утручанням і спрямованістю дій органів влади на розбудову інфраструктури й прийняття нормативних актів для пасажирських і вантажних перевезень (табл. 1).

Із 80-х рр. у країні відбулося розширення спектра цілей подорожей і заснування перших туристичних організацій. Гори стали реальною туристичною принадою для Європи в другій половині XIX ст., а перші альпійські асоціації були прототипом наших сучасних туристичних організацій. У 1885 р. в Упсалі групою студентів геології засновано першу альпіністську асоціацію у Швеції – Шведську туристичну асоціацію (ШТА), мета якої – організація діяльності на свіжому повітрі, розвиток туризму в країні й відкритість та доступність Швеції для іноземних туристів. Асоціація із самого початку зорієнтувала свою діяльність на шведському гірському світі й уже в 1887 р. окреслено перші гірські туристичні маршрути, а через два роки розпочато реалізацію амбітних планів із Кунгследен між Абіску й Квіккйоком – пішої туристичної гірської стежки на заході Швеції довжиною близько 450 км. Згодом збудовано перший гірський котедж (1888 р.) на стежці між Квіккйоком і Сулітельмою, а через декілька років – і розвинену мережу гірських споруд уздовж трас, які охоплюють велику частину гірського ланцюга [8; 9]. Хоча на етапі створення асоціації її члени складалися переважно з натуралістів і геологів, однак організація масштабно розгортала роботу також у місцях культурної спадщини, адже засновник –

голова Ханс Хільдебранд – у той час був генеральним директором Центральної ради національних старожитностей. Протягом ХІХ ст. організація була переважно для вищих класів, але вона швидко розвивалася, розширювала своє соціальне коло й здійснювала популярну освітню місію [9]. Серед інших створених організацій цього періоду також варто виділити Шведську асоціацію з туризму і подорожей (1902 р.), що була синдикатом для великих туристичних корпорацій, таких як державні залізниці, основні паромні компанії, а згодом і Скандинавські авіалінії [6].

Таблиця 1

Наслідки економічної політики Швеції у 1850–1973 рр. та сьогодення для розвитку туризму*

Період	Характерні риси розвитку виробництва		Ознаки споживання		Регулювання	
	економіки	туризму	у економіці	у туризмі	економіки	туризму
Префордизм (1850–1930 рр.)	невеликі компанії; виробництво на основі ремесла; експорт сировини	курорти; СПА; гори; невеликі компанії	низький попит; класове споживання; низькі державні витрати; низькі приватні витрати споживачів на товари	вищі класи на курортах; другорядні будинки для буржуазії	міжнародна система вільної торгівлі; невтручання в економіку; нерегульований ринок праці	Обмежене втручання, оскільки туризм незначний
Фордизм (1930–1973 рр.)	масовий ринок; централізовані торгові угоди; великі фірми; національно орієнтований ринок	літні села, кемпінги; самообслуговування	масовий попит; стандартизовані товари; державне споживання; вищий рівень соціального забезпечення; товари, орієнтовані на споживача	масовий туризм; нові класи на ринку; самообслуговування; соціальний туризм	регульована міжнародна торгівля; активніша участь держави в економіці	закони про відпустку; туризм стає частиною регіональної політики; нові державні органи
Постфордизм (1973 р. – сьогодення)	нішеві ринки; гнучке виробництво; дрібносерійне виробництво; аутсорсинг	деякі великі компанії; міжнародний капітал; нішеві товари	декоммодація; зменшення й урізноманітнення державних витрат	помітне споживання; високі технології; досвід типового продукту	нові глобальні інститути; режим вільної торгівлі; дерегулювання; політика неолібералізму	дерегуляція транспорту; ринкове, а не державне регулювання

*Складено за [6].

Наступний період розвитку туризму у Швеції, що тривав із 1914 р. до 1945 р., започаткував формування туристичної галузі в країні. Перша та Друга світові війни дещо пригальмували розвиток туризму, унаслідок чого значно скоротилися виїзні подорожі в інші держави Європи, однак сама Швеція, завдяки своїй виваженій політиці нейтралітету, не брала в них безпосередню участь, а на її території не розгорталися театри воєнних дій. Тому, незважаючи на загальну негативну картину тогочасної Європи, у Швеції спостерігалися зародки масового туризму, чому активно сприяла ШТА, серед членів якої протягом 1930-х років виникло бажання подорожувати комфортно не лише в гірській частині Швеції. ШТА придумала назву «Vandrathem», або «хостел», для нової форми розміщення, схожої до місць

розміщення в гірському туризмі й затишного власного будинку. Асоціація відкрила свій перший хостел у травні 1933 р. в Гранні. Через два роки по Швеції їх уже було 187. При цьому будували різні види хостелів, що зробило їх максимально доступними для гостей, адже ті могли обирати, де спати: у хліві, у шкільних залах, середньовічних будинках чи замках [8; 9].

Також у міжвоєнний період у Швеції відбулося становлення державної політики у сфері туризму (розпочався період фордизму, що тривав до 1973 р.). Зі зростанням добробуту й турботи про добробут робочої сили держава розпочала масштабні дії у сфері політики активного відпочинку. Шведська політика в галузі туризму була інтегрована з політикою соціального забезпечення, у результаті чого влада активно залучала громадськість і сформувала нову туристичну систему. Прагнучи продовжити стан благополуччя у сфері туризму, парламент здійснював декоммодифікацію набору послуг і зручностей за допомогою державного бюджету. Цей термін, уведений Полані, означає те, що «виникає, коли послуга виконує роль права й коли людина може підтримувати своє існування без залежності від ринку». Отже, Швеція утвердила своє перше законодавство, що стосувалося загальних відпусток, і з 1938 р. всім працюючим гарантовано надавалися два тижні відпочинку [6]. Третій період у розвитку туризму у Швеції розпочався після закінчення Другої світової війни та триває до сьогодні, ознаменував становлення туристичної індустрії у країні. Він характеризувався динамічним розвитком масового туризму, що перетворився з предмета розкоші на потребу більшої частини населення Швеції. До основних передумов розвитку туризму на ньому можна віднести зростання доходів населення, скорочення робочого часу, розбудову інфраструктури, урбанізацію. У країні створювалися туристичні фірми, готелі, підприємства для атракціонів і розваг [1].

Саме на цей період припадають найбільш активні дії шведської влади за період фордизму. Так, держава стала брати участь у розвитку туризму через Шведську асоціацію з туризму і подорожей, здійснюючи її пряме фінансування, а не направляючи кошти через компанію державної залізниці. У 1960 рр. створено нові урядові установи: Державний план і Управління з охорони навколишнього середовища, які отримували адміністративні гранти та фінансову підтримку щодо роботи з об'єктами, які мають важливе значення для туризму й відпочинку. Щодо особливостей розвитку самої галузі туризму, то з 1960-х рр. у Швеції стали популярними чартерні подорожі. Виїзний туризм створив зростаючий дефіцит у платіжному балансі й цей дефіцит тривав із 1961 р. до 2009 р. [6]. Загалом, після Другої світової війни відбувся прорив для розвитку туризму як однієї з основних галузей господарства Швеції, активізувалась участь державного сектору та збільшилася роль туризму в суспільстві і його значення в економіці.

У 1976 р. у Швеції сформовано Туристичну раду Швеції (ТАШ), яка була підконтрольна державі, муніципалітетам й окружним радам [8]. Замість того, щоб створювати нове міністерство й призначати міністра туризму, ТАШ залучила працівників Шведської асоціації з туризму та подорожей. Крім того, якраз у ці роки парламент прийняв положення, згідно з яким кожному громадянину надано можливість отримати набір розслаблюючих вправ і послуг, особливо це стосувалося молодих сімей, пенсіонерів й інвалідів. Загалом із 70-х рр. у Швеції розпочалося врегулювання співвідношення між державним і приватним секторами, однак економічна політика призвела до глибокої економічної кризи, унаслідок чого відбулася зміна фокусу для державного сектору – від надання соціального забезпечення до конкуренції. Постфордизм характеризувався стимулюванням розвитку безпечних комерційних підприємств у сфері туризму, замість споживчого туризму як частини соціальної політики туризму, змістився в бік ринкових рішень за допомогою послідовної дерегуляції [6]. Розвиток же самого туризму у Швеції характеризувався розквітом конвеєрного, виїзного туризму в інші країни та регіони світу й розширенням правової бази у цій сфері. Так, важливі рішення про розвиток туризму в міжнародному співтоваристві в країні прийнято в Гельсінських угодах, підписаних 01 серпня 1975 р. У 1985 р. на 6-й сесії Генеральної Асамблеї ВТО прийнято «Хартію Туризму» й «Кодекс туриста» [4].

Виїзний туризм у цей час поєднується з подорожами та активним відпочинком й участю в різних спортивних заходах (плавання, запливи на байдарках і каное, рибальство, альпінізм, лижні тури тощо). Із початку 80-х рр. у Швеції швидко розвивається діловий туризм. Майже третину іноземних туристів склали жителі інших країн Скандинавії [5]. Визначною подією кінця ХХ ст. стало набуття чинності в 1995 р. Шенгенської угоди, до якої приєдналася й Швеція в 1996 р., що значно спростило подорожі між країнами Європи. Зараз у державі відбувається трансформація конвеєрного туризму в диференційований. Водночас країна відчуває гостру конкуренцію в багатьох видах туризму, а особливо гірськолижному та культурно-пізнавальному, унаслідок нарощення туристичного потенціалу інших Скандинавських держав, утримання лідируючих позицій провідних туристичних країн континенту (Франції, Італії), а

також виникнення в Європі нових туристичних центрів після розпаду соціалістичного табору й СРСР, (Чехії, Польщі, Словаччини, Румунії) [3]. У 2010 р. прийнято Нову стратегію для шведського туризму, яка була тісно пов'язана з новою політикою туризму ЄС, згідно з якою конкурентоспроможність визнано основним способом досягнення подальшого розширення у сфері туризму, а сам туризм уважається найбільш перспективним засобом для боротьби з безробіттям [6].

Висновки й перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження історії розвитку туризму у Швеції засвідчує наявність помітних особливостей та характерних рис туризму залежно від різних історичних етапів, а також деяких відмінностей у розвитку туризму в країні, порівняно з формуванням і становленням світового туризму. Історичні його зміни у Швеції пройшли у три основних періоди. Найважливіші події в цій галузі припали саме на ХХ ст., коли у Швеції розпочалося зародження державної політики у сфері туризму, що пройшла три періоди розвитку – префордизм, фордизм і постфордизм. Перспективи подальших досліджень пов'язані з докладнішим аналізом впливу історичних передумов і чинників на сучасний стан, основні тенденції, проблеми та перспективи розвитку туризму у Швеції.

Джерела та література

1. Афанасьев И. Ю. История туризма : навч. посіб. / И. Ю. Афанасьев, Л. М. Устименко — К. : Альтерпрес, 2005. – 320 с.
2. Дорошко М. С. Країнознавство : навч. посіб. / М. С. Дорошко, Р. А. Кривонос, В. П. Крижанівський. – К. : [б. в.], 2009. – 352 с.
3. Макаренко С. Н. История туризма / С. Н. Макаренко, А. Э. Саак. – Таганрог : Из-во ТРТУ, 2003. – 94 с.
4. Мальська М. П. Міжнародний туризм і сфера послуг : підручник / М. П. Мальська, Н. В. Антонюк, Н. М. Ганич ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – К. : Знання, 2008. – 661 с.
5. Школа І. М. Менеджмент туристичної індустрії : навч. посіб. / за ред. проф. І. М. Школи. – Чернівці : ЧТЕІ КНТЕУ, 2003. – 662 с.
6. Bohlin Magnus. The Development of Swedish Tourism Public Policy 1930-2010 / M. Bohlin, D. Brandt, J. Elbe // Scandinavian Journal of Public Administration. – 2010. – № 18 (1). – P. 19–39.
7. History of Sweden. [Electronic resource]. – Mode of access : <https://sweden.se/society/history-of-sweden/>
8. Nanna Cuattinguis. Cultural Tourism in Sweden [Electronic resource]. – Mode of access : http://www.icomos.org/publications/93sy_tou5.pdf
9. Svenska Turistföreningen [Electronic resource]. – Mode of access : <https://www.swedishtouristassociation.com/about-stf/the-history-of-stf/>
10. UNWTO Tourism Highlights 2016 [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284418145>

Копачинская Галина, Путыла Виктория. Исторические и политико-правовые особенности развития туризма в Швеции. Проанализированы исторические и политико-правовые предпосылки развития туризма в Швеции. Рассматривается история развития туризма в Швеции с учетом исторических изменений в развитии мирового туризма и основных политических, экономических и культурных процессов в самой стране. Выделены исторические этапы и подэтапы в становлении и развитии туризма в Швеции с 1945 г., исследованы их характерные черты. Проанализированы особенности государственной политики в сфере туризма, выделены основные периоды ее развития во взаимосвязи с историческими этапами развития самого туризма в стране.

Ключевые слова: туризм, история, исторические этапы, политико-правовые особенности, Швеция, государственная политика, туристическая организация.

Kopachinska Galina, Putyla Victoria. Historical, Political and Legal Pre-conditions of Tourism Development in Sweden. The historical, political and legal conditions for tourism development in Sweden were analyzed. The history of tourism of Sweden considering historical changes in the development of world tourism and major political, economic and cultural processes in the country was researched. The historical stages and sub-stages in the formation and development of tourism in Sweden from 1945 were determined and their characteristics were studied. The features of tourism public policies were analyzed, the main periods of its development in conjunction with the historical stages of development of tourism in the country were highlighted.

Key words: tourism, kinds of tourism, tourism industry, Sweden, tourism public policy, tourism organization.

Стаття надійшла до редколегії
25.12.2015 р.